

Okučani és ami körülötte van

Jasenovactól Račinovciig a Duna legnagyobb jobb oldali mellékfolyója, a Száva a határ Horvátország és Bosznia között. Ám a Száva nemcsak országokat választ el egymástól, hanem történetükben, műveltségükben, etnikumukban élesen különböző régiókat is. Bosznia 1528-tól 1878-ig, 350 éven át török uralom alatt élt. A Száva szélessége a nyugat—keleti irányú, mintegy 200 km-es határszakasznak az elején, Jasenovacnál 200 m, lefelé fokozatosan növekszik. Brčkónál 740 m hosszú híd íveli át. Mélysége 3-4 m. Jelentős természeti akadály, amelyen hidakon, kompon, csónakokon lehet átkelni. Mindkét partján számos kisebb-nagyobb falu, város települt, az északon zömmel római katolikus vallású horvát, a délin pedig zömmel pravoszláv vallású szerb lakossággal. (A Száva-mellék település- és nyelvjárástörténetéről Stjepan Pavičić monográfiája tájékoztat: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji. Zagreb, 1953.) A bal (északi) part a történelmi Magyarország Pozsega és Szerém megyéjének volt a déli széle. A törökök kiűzését követően szervezett katonai határőrvidékek idején itt volt a báni, gradiskai és bródi határőrkerület. A határőrkerületi parasztkatonákat *granicjár*-oknak hívták. Az 1868. évi horvát—magyar kiegyezéssel Pozsega, Verőce és Szerém vármegyét a magyar királyság átadta Horvátországnak. Attól fogva e vármegyék Horvát-Szlavonországhoz, Magyarország társországhoz tartoztak. Trianon után az újonnan alakult Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, későbbi nevén Jugoszlávia részei lettek.

A Jugoszlávia 1991. évi szétesése után kirobbanó fegyveres harcok ezt a vidéket sem kímélték meg. Az összes itteni Száva-híd elpusztult, az átkelőhelyeken megbénult a közlekedés. A béke helyreállításában, a hidak újjáépítésében a magyar honvédség műszaki alakulatai is szerepet kaptak. Állandó szálláshelyük Okučani környékén van. Nevével nap mint nap találkozhatunk a nyomtatott és elektronikus sajtóban.

Az alábbiakban számba veszem a Horvátország és Bosznia között országhatárt képező Száva-szakasz mellékének fontosabb településneveit. Figyelmemet a horvát oldalra összpontosítom, de kitérek a boszniai partvidék néhány településére is. A Száva folyásának irányában haladok Jasenovactól lefelé. Csupán olyan nevekkal foglalkozom, amelyek nincsenek benne a Földrajzi nevek etimológiai szótára 1988. évi javított és bővített negyedik kiadásában.

Jasenovac. Az Una torkolatával szemben, a Száva bal partján települt a 15. században vagy a 16. század elején (Pavičić: i. m. 197). Főbb adatai: 1537: *Jazenocz* (ComPoseg. 93); 1538: *Jessenovecz* (uo.); 1808: „*Jassenovac*z vel *Jessenovac*z cr.” (Lipszky: Rep. 1: 273). *Jasenovac* a szerb-horvát *jasen* 'kőris' fanév *-ov* képzős *jasenov* 'kőris-, kőrisfa-' származékából alakult *-cb* képzővel. Tkp. jelentése 'kőrisfával benőtt hely, kőrises'. Alakulásmódjához l. szerb-horvát *jasenovac* 'kőrisfabot, kőrisfavessző'. L. még horvát *Jasenovec Zagorski* hn. (ImMesta. 1973. 185), *Jesenovec* hn. (i. m. 188). — Az 1537. évi adat (l. fent) régi magyar *Jaszenóc* névalakot mutat.

Novska. A Pszunj-hegység délnyugati nyúlványának lábánál, a bal felől a Veliki Strugba ömlő Novska patak mentén települt helység. Főbb adatai: 1585 körül: *Wiuar* (Mercator: Hvgnariatérkép); 1626: *Wiwar* (John Spede: The mape of Hungari); 1647 körül: *Wiwar* (Willem Janszoon

Blaeu—Johannes Blaeu: Hvgaria regnum; 1720: *Nofska* (ComPoseg. 145); 1808: „*Novszka* rectius *Novzka* cr. *Novska* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 467); 1866: „*Novska* (njegda *Ujvar*)” (Sabljár 280); 1973: *Novska* (ImMesta 1973. 279). A helység elsődleges neve a magyar *Újvár* volt, amely újonnan épült erősségre utalt. Ezt idővel a horvát *Novska* váltotta fel. A *Novska* helynév a határozott vagy hosszú alakú *novi* ’új’ melléknévnek a *-sk(a)* képzős származéka. Kétség sem merülhet fel afelől, hogy szemléleti háttérét illetően e *Novska* magyar előképéhez és előzményéhez, *Újvár*-hoz kapcsolódik, voltaképpen azt utánozza. A *novski* (HASz. 8: 254) melléknév valamely elliptikus *Novi* (< *Novi grad*) helységnévnek a szokásos melléknéve ’Noviból való, onnan származó, novi’ jelentéssel. Am *Novska* esetében az is feltehető, hogy a horvátban előbb valamiféle **Novi varoš* vagy **Nova varoš* (a *varoš* lehetett nőnemű is!) keletkezett, s ebből univerbációval jött létre a *Novska* alak. A helységnév átfolyó *Novska* patak (Dickennmann: Stud. 2: 52) minden bizonnyal a helységről kapta nevét. — Arra a jelenségre, hogy eredeti szláv melléknévhez *-ьskъ* képző járul, l. szlovén *Belsko* hn. (< : *bel* ’fehér’; Bezljaj: EtSl. 1: 16), szerb-horvát *Topusko* hn. < **Toplsko* < : **toplъ* ’meleg’ (Skok: EtRj. 3: 481), lengyel régi *Mokrsko* hn. (< : *mokry* ’nedves, vizes’: Rospond: SEMG. 26), görögországi szláv (bolgár) **Krivьska* hn. (< : *krivъ* ’görbe’) > újjörög *Κρίβησκα* hn. (Vasmer: SlGriech. 163) stb.

Okučani. A Pozsega megyei Pszuny-hegység lábánál, a Szávától tíz-egynéhány km-re települt azon a helyen, ahol korábban egy *Dianóc* ~ *Dianovac* [1585 körül: *Dianocz*: Mercator: Hvgaria-térkép; 1720: *Dianovatz*: ComPoseg. 61] nevű szerb falu állott (Pavičić: i. m. 220, 322). A *Dianovac* (> magyar *Dianóc*) hn. személynévi alapszavához l. *Dijan* csn. (LPH. 130), *Dijanišb* szn. < latin *Dionysius* szn. (Skok: EtRj. 1: 407). — *Okučani* fontosabb adatai: 1780: *Okucane* (ComPoseg. 148); 1808: „*Okucani* ill. *Okuchani* cr.” (Lipszky: Rep. 1: 475); 1882: *Okučani* (Juhos: Hnt. 242); 1973: *Okučani* (ImMesta. 1973. 283); 1996: „Már építik a konténertábor. *Okucani* lesz a magyarok szálláshelye” (Magyar Nemzet 1996. jan. 9. 1). — *Okučani* ott fekszik, ahol az addig észak—déli irányban folyó Soboština patak délnyugat felé kanyarodik. Nevét helyzetéről kapta. Alapszava a szerb-horvát *kuka* ’horog, kampó’ *o-* prefixumos származéka, az *okuka* ’kanyar’ (gyakran *okuka reke* ’folyókanyar’), amelyből **okuk-jane* [többes szám] ’folyókanyarnál lakók’ főnév, majd ebből *Okučani* településnév alakult (Skok: EtRj. 2: 225). Magából az *okuka*-ból is keletkezett földrajzi név; l.: 1882: *Okuka* ’a szlavóniai Sopjéhez tartozó major a Dráva bal parti holtágának kanyarulatában Révfalutól nyugatra’ (Juhos: Hnt. 242; lokalizálásához l. 1913: Barcs és Virovitica. 1: 75 000-es térkép), *Alsó- és Felső-Okuka* ’a Dráva menti Révfalu külterületei’ (Juhos: Hnt. 6); 1883: „Keleti és nyugati Lug és *Okuka*” ’ma már e néven nem ismeretes határ-rész a Dráva menti Tótújfaluban’ (SMFN. 824).

A Pszuny-hegységről lefutó *Sloboština* patak nevében a szerb-horvát *sloboda* ’szabadság’ augmentatív funkciójú származéka, a *sloboština* ’előjog, kiváltság’ (Dickennmann: Stud. 2: 111) rejlik. Elsődlegesen kiváltságos település viselhetett ilyen nevet, vö. *Sloboština* ’elenyészett helység Bijela Stijena környékén’ (Pavičić: i. m. 198, 200, 342), továbbá ’helység az Orljava menti Orljavactól délre’ (ComPoseg. 202).

A történeti forrásokban *Magnum Pisum* néven előforduló horvát *Psunj* hegységnevben Skok (EtRj. 1: 165, 3: 664) a latin *bison* ’bölény’ állatnevet keresi. (A hegységnév magyar alakjához l.: 1886: „Orlyava vagy *Pszúny* hegység”: Hunfalvy J.: EgyFöldr. 2: 382; 1890: *Psunj*: Gönczy—Kogutovicz: Kézi atl. *Pozsega* m. a.; 1897: „*Psunj* hegység v. Sujnik”. PallasLex. 14: 267; 1937: *Psunj*: Á. T. I. Kisatlasz 3. sz. térkép; 1985/86: *Psunj*: Nagy Világatlasz 41. sz. térkép; 1995: *Pszuny-hg.*: Stiefel Földrajzi atlasz 18.)

Novi Varoš. Okučani és a Száva menti Stara Gradiška között, nagyjából félúton fekszik ez a helység. Főbb adatai: 1808: „*Városh* (Neu-) g. *Novivarosh* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 719); 1829: „*Novi Városh*, *Nova Civitas*, suburbium Vetero Gradiscae” (ComPoseg. 144); 1880: *Novi Varoš* (Hátsek: MegyTérk. *Gradiskai kerület* a.); 1973: *Novi Varoš* (ImMesta. 1973. 278). A helységnév a szerb-horvát *novi* ’új’ és *varoš* (< magyar *város* ’Stadt’) jelzős szerkezete. A magyar *város* mint

településtörténetileg nagy fontosságú műveltség szó számos balkáni nyelvbe átkerült; vö.: román *oraș* 'város', bolgár *ѡapou* 'óváros, belváros', albán *varosh* 'a város falakon kívüli része; külváros; a város lakott része <ellentétben a kereskedő negyeddel>', oszmán-török *varoř* 'külváros; a város falakon kívüli része', újgörög *βapocι*. Ezekből földrajzi nevek is keletkeztek. (A kérdéshez l. Hadrovics: UngEISkr. 529—531.)

Stara Gradiška, Bosanska Gradiška, Nova Gradiška. Okučanitól dél-délkeletre mintegy 12 km távolságban a Száva bal partján települt a magyarul *Ógradiská*-nak hívott *Stara Gradiska*. (A részletekhez l. Pavičić: i. m. 222.) Vele átellenben, a Száva boszniai partján fekszik *Bosanska Gradiška* (régébbi magyar nevén *Török-Gradiska* és *Boszna-Gradiska*), amelynek nevével már Árpád-kori oklevélben találkozunk: 1295: „*Alsogradisca portus super Zawam*” (ComPoseg. 206; lokalizálásához l. Sztp. KritJ. 2/4: 176, 278). *Ógradiská*-ra l.: 1567: *Gradiška*. „Gradiška Turcicum” (Matthes Zündt: Magyarország térképe); 1808: „*Gradisska (Sztara-)* cr. *Stara-Gradishka* ill. *Neu-Gradischka* g.” (Lipszky: Rep. 1: 215); 1829: „*Alt Gradischka, Gradisca Vetus, Ó Gradiska, Stara Gradiska*” (ComPoseg. 206). A magyarul *Újgradiská*-nak hívott *Nova Gradiška* Okučanitól keletre fekszik mintegy 17 km-re. Csak a 18. században alapították *Friedrichsdorf* néven bosnyák települők közül (PallasLex. 8: 236). Főbb adatai: 1780: *Neu Gradiska* (ComPoseg. 144); 1808: „*Gradisska (Nova-)* cr. *Nova Gradishka* ill. *Neu-Gradischka* g.” (Lipszky: Rep. 1: 215); 1829: „*Neo Gradisca, Neu Gradischka, Nova Gradiska, Uj Gradiska*” (ComPoseg. 144). A horvát *Gradiška* helységnév a *gradište* 'várhely, várom, váromladék' -sk melléknévképzős származéka (Skok: EtRj. 1: 603). L. szlovén *Gradiško* hn. (Bezlaj I: 196) is.

Orubica. Nova Gradiškától délkeletre, a Száva hurokszerű kanyarulata mellett települt valamikor a 17. században (Pavičić: i. m. 239). Fontosabb adatai: 1720: *Orobitza* (ComPoseg. 152); 1808: „*Orubicza* cr. *Orubica* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 483); 1882: *Orubica* (Juhos: Hnt. 247); 1973: *Orubica* (ImMesta. 1973. 287). Egy *Orubica* nevű helység Boszniában is van (HASz. 9: 177). Etimológiájára nézve fontosnak tartom az őcseh *obruba* 'fatorlasz' (Staročeský slovník. *obilé—ožžený*. Praha, 1984. 168) főnevet, amely katonai szakszó volt. Az *obrubiati* 'levág, lenyes' ige postverbaléjaként keletkezett; tkp. jelentése 'nyesedék'. L. még szerb-horvát *obrub, obruba, obrubica* 'szegély' (HASz. 8: 413). Arra a jelenségre, hogy a szerb-horvátban az *ob-* 'körül' prefixum *o-* 'ua.' prefixummal váltakozhat, l. *obgraditi* 'körülkerít': *ograditi* 'ua.', *ophoda* (< *obhoda*) 'kerülő (út)': *ohoda* 'ua.', *opklada* (< *obklada*) 'fogadás': *oklada* 'ua.' stb. Az orosz *pyбeж* [tkp. 'rovás, bemetszés'] 'határ' a cseh *obruba*, szerb-horvát *obruba(a)* stb. szavakkal együtt az ószláv **rqbiti ~ *rqbati* 'vág' családjába tartozik. Felvetődött a magyar *rombol* ige szláv eredeztetésének gondolata is (Kniezsa: SzJlsz. 731).

Davor. A Vrba folyó Banja Lukától északkeletnek tartva éri el a Szávát. Torkolatával átellenben, a Száva bal, szlavóniai partján fekszik *Davor*. Neve nem régi. Korábban *Svinjar*-nak hívták; l.: 1343: *Zuinark* (ComPoseg. 48); 1528: *Swimar* [ɔ: *Swiniar*, a Száva boszniai oldalán levő Bosanski Svinjar, mai nevén Srbac helyére rajzolva] (Lázár deák térképe); 1808: „*Svinyar* cr. *Svinjar* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 668); 1910 után: „*Svinjar (Davor)*” (Banja Luka. 1: 200 000-es térkép); 1973: *Davor* (ImMesta. 1973. 103). A *Svinjar* hn. a szerb-horvát *svinjar* 'disznópásztor, kanász; disznókereskedő; disznóól' köznévből alakult. L. horvát *Svinjar* esn. (LPH. 626) is. Etimológiailag összetartozik a magyar *Szenyér*, *Szinér(váralja)*, *Szinyér* szláv előzményével. (Ezekre l. FNESz.⁴ 2: 566, 573, 585.) Az új horvát *Davor* helynév abból a 17. század óta adatolt horvát *Davor* személynévből (Šimundić: RjOS. 70) alakult, amely a csodálkozást, örömet, fenyegetést, sajnálkozást kifejező *davor* 'hej, ó; ó jaj; megállj csak' indulatszó tartozéka. A szerb romantika megteremtette *Davor*-nak, a háború szláv istenének, a szláv Marsnak az alakját. (L. SKNJ. 4: 13; Skok: EtRj. 1: 385). Nincs mit csodálkoznunk azon, hogy a póriás *Svinjar* helységnévet szívesen váltották fel azzal a *Davor* helységnévvvel, amely egy istenség nimbuszával vehető körül. — A magyar *dávori* 'hósi ének', *dávoria* 'kornyikázás, lármázás', *dávorikol* 'gajdol, lármáz' a szerb-horvátból való (TESz. 1: 598). Etimológiailag ide kapcsolódik.

Slavonski Kobaš, Bosanski Kobaš. Pozsegától (Slavonska Požega) dél-délkeletre ömlik bal felől a Szávába az Orljava folyó. A torkolatnál települt *Slavonski Kobaš*, vele átellenben, a boszniai oldalon pedig *Bosanski Kobaš*. A főbb adatok: 1316: *Kopasz* (ComPoseg. 201); 1470: *Kopasz* (Csánki 2: 414); 1489: *Kobas* (uo.); 1720: *Cobasch* fortalitium (ComPoseg. 302); 1808: „*Kobass* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 327); 1866: *Kobaš* (Sabljar 184); 1882: *Kobaš* (Juhos: Hnt. 166); 1973: *Slavonski Kobaš, Bosanski Kobaš* (ImMesta. 1973. 359, 71). Az elsődleges *Kopasz* névalak puszta személynévből keletkezett magyar névadással; vö.: 1238: *Copoz* szn. (HazaiOkm. 8: 33); 1286/1511: „*Nicolao Kopaz dicto*” szn. (i. m. 8: 444). Borsa nembeli *Kopasz* Jakab (1260 körül — 1320 után) főember egy ideig szlávón bán, majd nádor volt (KMTL. 368). Nevére l. 1311: *Kopoz* (AnjouOkl. 3: 9). A *Kopasz* szn. a *kopasz* ’hajatlan, szőrtelen, tar’ melléknévből alakult. A horvátban a magyar *Kopasz* előrése a szerb-horvát *kob* és *koba* ’karvaly’ származékainak népetimológiás befolyása alá került; vö. *kobac* (gen. *kopca*, voc. *kopče*) ’karvaly’, *kobač* (gen. *kobača*) ’ua.’. (Skok: EtRj. 2: 116. A szláv eredetű magyar *kaba* madárnévhez l. Kniezsa: SzIJs. 235.) A végződés idomult a *varaš, međaš* ’mezsgyeszomszéd’, *vagaš* ’kerékvágás’, *varaš* ’a *varaš* mellékalkaja’, *salaš* ’szállás, tanya’ végéhez. (A kérdéshez l.: Skok: EtRj. 1: 67—68; Hadrovics: UngEISkr. 64—67.)

Slavonski Brod, Bosanski Brod. A kelet-szlavóniai Bródi-hegység (Dilj) déli lábánál, a Száva bal partján fekszik *Slavonski Brod*, vele átellenben, a Száva jobb partján pedig *Bosanski Brod*. A magyarul *Bród*-nak [1808: *Bród*: Lipszky: Rep. 1: 80] hívott szlavóniai *Brod* korai adataként l. 1450: *Brod* (Csánki 2: 402; l. még ComPoseg. 201). Köznévi előzménye a szerb-horvát *brod* ’gázló, átkelő’. (Szinekdohészerű névcserével a *brod* újabban a ’hajó’-nak lett a jelölője.)

Šamac Slavonski és Bosanski Šamac. Ott, ahol a Boszniának nevet adó Bosna folyó jobb felől a Szávába ömlik, a Száva mindkét, boszniai és a szlavóniai partján *Šamac* nevű település fekszik, amelyeket a *Slavonski* és a *Bosanski* jelzővel különböztetnek meg egymástól. (A szlavóniai *Šamac* betelepüléséhez l. Pavičić: i. m. 265.) A *Šamac* [1780/82: *Szamacz*: ComSirm. 168] helynév a német eredetű szerb-horvát *šanač* > *šamac* ’sáne’ főnévből alakult. (Skok: EtRj. 3: 380). A *šamac* alak a *šanca*-féle ragozott alakok *šamca* ejtészváltozatából fejlődött. Szerbiában *Šanač* (ImMesta. 1973. 383) helységnév is van.

Županja. A kelet-szlavóniai Vinkovcától dél-délnyugatra, a Száva egyik hurokszerű kanyarulata mellett települt *Županja*. (Betelepüléséhez l. Pavičić: i. m. 266.) Fontosabb adatai: 1528: *Zapana blacia* (Lázár deák térképe); 1709: *Supanjoblata* (ComSirm. 218); 1720: *Schupanie Blato* (uo.); 1780/82: *Xupanie* (uo.); 1808: *Xupanje* ill. *Supanye* cr. (Lipszky: Rep. 1: 749); 1866: *Županja* (Sabljar 497). Az elsődleges *Županja blatija* ~ *Županje blato* névalak olyan jelzős szerkezet, amelynek első eleme a birtoklást kifejező *-jb, -ja, -je* melléknévképzővel ellátott *župan* ’ispán, zsupán’, második eleme pedig a szerb-horvát *blatija* ’sár, pocsolya, mocsolya, ingovány’, illetőleg *blato* ’ua.’. A jelzett szó idővel elmaradt, s a jelző *Županja* alakban önállósult.

Brčko. A Száva jobb, boszniai partján, a Brka folyó torkolatánál települt *Brčko* a *Brka* folyóról kapta nevét (HASz. 1: 617). A folyónév összefügghet a Vukovár környéki szerb-horvát *brk* ’a vízbe benyúló földcsík, földnyelv’ (Vuk³ 45) köznévvvel, az maga pedig a *brk* ’bajusz’ főnévnek lehet a metaforikus használatú tartozéka. (L.: HASz. 1: 659; Schütz: GeogrSkr. 81; EtSISJaz. 3: 128. A szerb-horvát *brk* ’bajusz’ és a magyar *barkó* ’keskeny oldalszakáll’ esetleges kapcsolatához l. Kniezsa: SzIJs. 594.) A *Brčko* (gen. *Brčkoga*) helységnév *-bšk* képzős származék: *Brka* :> *Brčbško > *Brčko*. Vö. *čovek* ’ember’ :> *čovečki* ’emberi’, *junak* ’hős, vitéz’ :> *junački* ’hősi, vitézi’. (A képzésmódhoz l. A. Leskien: Grammatik der serbo-kroatischen Sprache. I. Heidelberg, 1914. 302.)

Gunja. A boszniai Brčkotól északkeletre, a Száva szlavóniai partvidékén fekszik. Főbb adatai: 1428: *Gwnya* (Csánki 2: 312); 1808: „*Gunya* cr. *Gunja* ill.” (Lipszky: Rep. 1: 219); 1829: *Gunya* (ComSirm. 63); 1973: *Gunja* (ImMesta. 1973. 171). Bizonyára puszta személynévből keletkezett magyar névadással; vö.: 1323: *Guna* szn. (AnjouOkl. 7: 83), 1400: *Gwnyaker* szn.,

Gwnyafyaker szn. (Zsigm.Okl. 2: 619); 1412: Nicolai *Gwnya* csn. (Kázmér: RCsnSz. 426). E magyar szn., csn. a *gúnya* 'ruhaféle' köznévből kronológiai okokból nemigen származtatható (Kázmér: i. h.). Valószínűbb, hogy szerb-horvát eredetű. Vö. szerb *Gunja* szn. <; *Dragun* szn., *Dragutin* szn. stb. (Grković: RIS. 70), horvát *Guna* szn. <; *Dragun* szn. (Šimundić: RjOS. 88). A *Gunja* helységnév előzményeként a szerb-horvát *gunja* 'birsalmafa' aligha jöhet számításba.

Kiss Lajos

A nem-verbális kommunikáció egyes kérdései

Napjainkban egyre inkább azt tapasztaljuk, hogy nő az érdeklődés a nem-verbális kommunikáció iránt. Ebben valószínűleg nagy szerepet játszik az a felismerés, hogy a társadalmi interakció keretében történő információcsere folyamatában nagy jelentősége van a para- és az extranyelvi csatornának is. Egyes szakemberek szerint (pl. Ray Birdwistell 1970) a nem-verbális kommunikáció kb. 65%-át teszi ki az általános emberi kommunikációnak. Ez tehát nem elhanyagolható tényadat. Így érthető is az a törekvés, amelynek célja az emberi kommunikáció összes aspektusának megismerése, modelljének felépítése, funkcionálásának szabályozása.

A nyelv használatát kísérő testmozgásokat a következő főbb típusokban foglalhatjuk össze:

- (1) nem tudatos mozgások, amelyek az ember pszichofizikai életszférát tükrözik;
- (2) ritmikus mozgások, amelyek kisebb szegmentumokra bontják az ember által generált nyelvi szöveget, tehát a beszédtempóval kapcsolatosak, de ezen kívül a logikai hangsúlyt is megerősíthetik;
- (3) plasztikus mozgások, amelyek segítségével az ember valakinek/valaminek a cselekvését, illetve tulajdonságait, jellemzőit, pl. egy gyümölcsnek az alakját, nagyságát stb. képes utánozni;
- (4) konvencionális mozgások, amelyek jelfunkciókat képesek ellátni, és amelyeket kinetikai jeleknek szoktak nevezni.

A nem-verbális kommunikáció szempontjából döntő szerepük van a konvencionális mozgásoknak. Ezek esetében általában a gesztusok (testmozgások a nyaktól lefele) és a mimika segítségével tudatosan vagy tudattalanul átadott információról van szó. A tudatosan közölt jelentést néha szimbólumnak is szokták nevezni. A szimbolikus gesztusok kódja ugyanúgy, mint a nyelv, a társadalmi hagyomány képződménye. Erről könnyen meggyőződhetünk, ha például megpróbáljuk megérteni egy idegen nyelvi közösségben használt gesztikulációs minták értelmét. Más oldalról nézve viszont, a tapasztalt emberek állítólag csupán a gesztusok alapján is képesek megmondani, hogy milyen nyelvet használn az adó (Sapir 1971: 132—40).

Több nem-verbális viselkedési mintázat tanult, szerzett, kulturálisan determinált, tehát biológiaiilag nem velünk született és társadalmi-pszichológiai természetű tényezők függvénye. A környezet megváltozása kiválthatja e kódok tudatos vagy tudattalan módosítását is. Ezt a jelenséget Effron mutatta ki a legjobban gesztikuláló nációk — a New York-i kelet-európai zsidó és olasz emigránsok — viselkedésváltozásának elemzése alapján (Effron, 1972).

A nem-verbális jelek egy adott nyelvközösségnek a termékei, amelyek egy konkrét földrajzi területen funkcionálnak, és e nyelvközösség által létrehozott kultúrának a jegyeit viselik, valamint a kötelező tudásnak a komponensét is alkotják. Ezek a jelek kifejezhetik az adónak az emocionális viszonyát az általa továbbított információhoz, vagy az a céljuk, hogy meghatározott reakciókat váltsanak ki az információévőben. E jelek többsége a közvetlen, spontán beszéd folyamatában jelenik meg. Egy részük a hivatalos kontaktusok területére vonatkozik, de vannak közöttük olyanok is, amelyeket a kötelező etikett megnyilvánulásaként értelmezhetünk.